

WAT TE DOEN, OM ZANGVOGELS VOOR DE BERUCHTE SALMONELLA-EPIDEMIE TE BEHOEDEN?

Alleen wintervoeding met overleg: de dood loert bij de voedertafel

Door E. Bezzel

Iedere winter ondervinden vogelliefhebbers, dan hier en dan daar, een bittere teleurstelling: tussen de levendige zangvogels op de voerplaats zitten plotseling enkele vogels 'bol', onverschillig met opgezette verwarde veren. De kenner bemerkt al spoedig dat deze, schijnbaar zo uitzonderlijk tamme, vogels in werkelijkheid erg ziek zijn. Het duurt meestal niet zo lang meer of de eerste dode vogels kunnen worden opgeraapt. Sedert acht jaar kunnen wij bij de vogelbeschermingsobservatiestations met zekerheid voorspellen, dat in de dagen en weken na het eerste alarmerende telefoontje van een vogelliefhebber de telefoon niet meer stil zal staan en dat dagelijks met de post vele kaarten en brieven, maar ook pakjes met zorgvuldig ingepakte dode vogels bij ons zullen binnenkomen. De winter 1973/74 hadden we, hoewel van vogelsterfte nog niets te merken was, uit voorzorg reeds begin januari via de radio een waarschuwing doorgegeven. Twee maanden later was het weer zover: op 4 maart 1974 werden de eerste dode zangvogels, een Goudvink en twee Groenlingen, ingeleverd. Evenals in de zeven voorafgaande winters konden wij twee vermoedens voor de merkwaardige opeenhoping van sterfgevallen direct ontzenuwen. Noch een strenge winter (zoals men weet was de winter 1973/74 zelfs uitzonderlijk zacht), noch overblijfselen van gif in het gebruikelijke handelsvoer, waren schuldig aan deze sterfte.

Het ging hier om een besmettelijke door bacteriën veroorzaakte ziekte: de paratyfus of Salmonellose, zoals de wetenschappelijke naam luidt. Salmonellose uit zich in de eerste plaats in een sterke diarree; de dun vloeibare uitwerpselen vervlechten dikwijls de veren rondom de cloaca van de vogels. De ernstige verzwakking leidt meestal snel tot de dood. De Salmonella bacteriën kunnen zich blijkbaar in het lichaam van de vogels uitzonderlijk snel vermenigvuldigen. Bij een officiële diagnose van de diergeneeskundige dienst luidde voor een Sijsje de tekst kort en bondig: een reincultuur van Salmonella.

Wanneer vogels al ziek zijn, komt de hulp te laat

Na de geneeskundige vaststelling zou de juiste behandeling moeten beginnen. Maar die is bij vrij levende vogels moeilijk en nauwelijks succesvol. Meestal zijn de gevonden zieke zangvogels al zo sterk aangetast, dat onze hulp te laat komt. Enige vogelliefhebbers deelden ons mee, dat zij met kordaat doorgevoerde kuren,

Deze Roodborst bezoekt een voerplaats, die aan weer en wind is blootgesteld en daarom geen aanbeveling tot navolging verdient. De vogel is niet gewond, maar laat alleen zien, hoe wonderlijk hij zijn pootjes zijdelings kan draaien.

Foto: J. Diedrich,
Tierbildarchiv GDT.

Aan de fantasie zijn nauwelijks grenzen gesteld, wanneer voederplaatsen ingericht worden. In ieder geval zal het aangeboden voer er niet nat in moeten worden. Ook eters van zacht voer, zoals deze Glanskop, vermijden in de winter hennep en zonnebloempitten niet.

Foto: J. Diedrich, Tierbildarchiv GDT.

dijvoorbeeld een darmspoeling met warm water en antibiotica, succes gehad hadden. Doch mogelijk zijn dit slechts schijnsuccessen, die zelfs bronnen van nieuwe gevaren kunnen zijn. Salmonellose is ook besmettelijk voor mensen. Voorzichtigheid dus met het aanraken van zieke of dode zangvogels en direct nadien ten minste handen wassen! Bij het opschrijven van deze regels valt mij met ontsteltenis in, dat een raadselachtige darmkwaal van één van mijn veelbelovende spruiten opvallend gelijktijdig optrad met de laatste zangvogelsterfte. Kinderen zijn meer vatbaar dan volwassenen! Op mijn dringende waarschuwing, na het verzamelen van dode vogels handen te wassen, hadden we natuurlijk bij een kwajongen, die zijn handen overeenkomstig zijn leeftijd niet wassen wil, strenger moeten toezien. Zieke vogels kunnen reeds enkele uren na het verschijnen van de eerste ziekteverschijnselen sterven. Belangrijker dan pogingen tot genezen of kwakzalverij zijn enkele principiële overwegingen.

Hoe kan het tot zo'n epidemie komen, waar ontstaat de ziekte? De meest algemene besmettingsbronnen zijn voedsel en water, vooral daar, waar zij in contact komen met het afval en afvalwater van de mens. Wij worden door die dode zangvogel bij onze voertafel er duidelijk opmerkzaam op gemaakt, hoe besmet onze omgeving is!

Besmetting is overal mogelijk

Als overbrengers van de ziektekiemen komen in aanmerking ratten, muizen, vliegen, verwilderde huisduiven, maar ook ogenschijnlijk gezonde in het wild levende vogels. Mogelijk verspreiden grote meeuwenzwermen die in de stad overwinteren Salmonella's. De verwekkers worden namelijk, met de uitwerpselen uitgescheiden en blijven soms lange tijd in leven. Zo is de keten spoedig gesloten: vogels besmetten zich in onze woongebieden door het afval, scheiden de ziekte-

Ook zacht fruit is geschikt voor wintervoeding en kan meteen de dorst van de vogels lessen. Bij vorst befrist het fruit echter.

Foto: Brigitte Arndt. Tierbildarchiv GDT.

Wie het voer zo dicht bij de stam hangt, moet ook op viervoetige gasten rekenen, bijvoorbeeld muizen. Hangt het voedsel vrij, dan kunnen spechten zich alleen dan er aan te goed doen, wanneer ze met de staart ergens tegen kunnen steunen.

Vetbollen en voederkransen met voornamelijk vethoudend voedsel worden dikwijls in winkels aangeboden. Vergewist u zich bij het kopen ervan, dat het geen oude waar betreft. Vet kan ranzig en ongezond worden. Menige vetbol werd door de mezen stelselmatig gewelgerd, ook wanneer het voedsel erg schaars werd.

Foto: Höfels,
Tierbildarchiv GDT.

kiemen daarna met de uitwerpselen weer uit en zijn de verspreiders geworden, die onvrijwillig voor nieuwe besmetting zorgen. Op drukbezochte voerplaatsen kunnen enkele dragers door het uitscheiden van *Salmonella* ook het voer besmetten. De volgende bezoekers zijn dan spoedig aangestoken. Ook een vogel die door ons als schijnbaar genezen losgelaten werd, is later hoogstwaarschijnlijk verwekker, zodat ook daarom de aangewende pogingen tot genezen zeer twijfelachtig zijn. De jaarlijkse epidemie van *Salmonellose* zou bij geestdriftige vogelvrienden de vraag moeten doen opkomen, of het massaal voeren van zangvogels in onze dorpen en steden eigenlijk wel zinvol is. We trekken veel vogels in onze onmiddellijke omgeving aan, en daarmee, zoals we moeten erkennen, storten we ze deels ook in het verderf. En dan nog wat: medelijden is een goede trek van medemenselijk gedrag, maar te veel er van kan lastig en gevaarlijk worden. Dat geldt in het bijzonder voor de omgang met de natuur, die geen medelijden kent. Zo zijn dieren naar ons gevoel dikwijls zo hulpeloos blootgesteld aan een sneeuwstorm of aan plotseling watergebrek. Wie gedachtenloos overvloedig voert, ook wanneer de omstandigheden het helemaal niet meer vereisen, doet de natuur te kort. En zij slaat dan terug: door overmatig langdurig voeren worden onnatuurlijk grote aantallen vogels op een té kleine oppervlakte aangetrokken; de gebruikelijke wintersterfte, onontbeerlijk voor het in stand houden van een goed bestand, wordt zeer sterk in diskrediet gebracht. De natuur schept door de *Salmonella*-epidemie weer een compensatie, die stellig zeer gevaarlijke gevolgen kan hebben.

Niets tegen een verstandige wintervoeding van onze zangvogels! Het gevulde voerhuis alleen voldoet echter niet. Enkele overwegingen over de wetmatigheden van het leven en de spelregels in de natuur geven pas werkelijk zinvolle hulp.

De nawintering is het gevaarlijkst

Om *Salmonellose* bij onze zangvogels beter te kunnen vermijden, hebben we nog meer kennis nodig; want alleen de medische diagnose helpt ons niet veel verder. Na de constatering van de eerste ziektegevallen kunnen we proberen uitbreiding van de epidemie te beperken. Voorkomen is dus onze raad. Onze onderzoeken wezen uit, dat grote vogelsterfte nooit op voerplaatsen in het bos en ver van menselijke nederzettingen optrad. In zachte winters — of wanneer het tussentijds langer warm werd — deden zich daarentegen vele ongelukken in dorpen en steden voor. In de regel bereikt de sterfte door de *Salmonella*-infecties veroorzaakt zijn haar hoogtepunt pas tegen het eind van de winter en in het vroege voorjaar. Dat kan drie oorzaken hebben:

Hoe kleiner de vogels zijn, des te groter is de prestatie die ze in de lange wintersnachten moeten leveren, om niet te bevriezen. Houtbroeders zoeken dikwijls beschutte schuilhoeken op. Merels (op de foto een mannetje) zijn daarin veel minder vindingrijk en slapen dikwijls open, geheel aan de koude blootgesteld, op takken.
Foto: J. Diedrich, Tierbildarchiv.

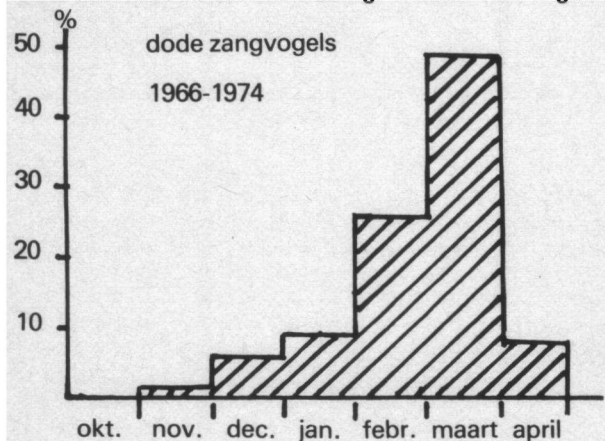
ten eerste zijn de uitgescheiden ziekteverwekkers bij vorstvrij weer langer levenskrachtig. Daardoor wordt het besmettingsgevaar groter.

Ten tweede is er een zekere aanloopperiode nodig, voor de talrijke besmettingsgevallen een werkelijke epidemie vormen.

Ten slotte kan het aanbod van natuurlijk voer in de loop der winter kleiner worden. Bovendien stellen de korte winterdagen en de lange nachten hogere eisen aan de energiehuishouding van onze vogels. Zij moeten door grotere voedselopname het sterke warmteverlies in de lange wintersnachten goed maken. Dit kan leiden tot een zeer sterke belasting van de vogels en kan in het bijzonder die vogels verzwakken, die niet voldoende doorvoed zijn. Het gevolg daarvan is ook een grotere vatbaarheid voor ziekteverwekkers.

Vinkachtigen worden het zwaarst getroffen

Om welke vogels gaat het in het bijzonder? Onder een weliswaar kleine, maar door ons nauwkeurig onderzochte, steekproef van Salmonellaslachtoffers waren 35 Goudvinken, 14 Sijzen, 8 Groenlingen, 4 Koolmezen, 2 Merels, 2 Vinken, 1 Keep, 1 Appelvink en ten slotte 1 Matkop. Zeker zijn nog enkele andere soorten die voerplaatsen bezoeken mogelijk slachtoffers, zoals Huismussen. Toch komt ons toevalsresultaat overeen met de vele berichten uit verschillende delen van midden-Europa, waarbij vooral vinkachtigen en in mindere mate mezen betrokken waren. Ook daarvoor is een verklaring: mezen halen gewoonlijk maar één zaadje van de

In maart bereikt het aantal gevallen van wintersterfte onder de zangvogels een triest hoogtepunt: de helft van alle verliezen (in % weergegeven voor de waarnemingsjaren 1966-1974). Het is ook belangrijk, al naar de weersgesteldheid, het voeren in maart nog voort te zetten en verder in plaats van één grote voederplaats, verschillende kleine te onderhouden, om het besmettingsgevaar te verkleinen.

voerplaats en vliegen daarmee weg, om het ergens anders stuk te hakken. Groenlingen, Goudvinken en andere vinkachtigen blijven daarentegen op de voerplank zitten om gemoedelijk het ene zaadje na het andere op te pikken. Daardoor wordt bij besmette voerplaatsen het besmettingsgevaar natuurlijk veel groter. Bovendien voeren veel vogelliefhebbers de mezen met hangend voergerei, zodat het voer nauwelijks door uitwerpselen bevuild kan worden. Deze waarnemingen bieden een waardevolle grondslag voor voorzorgsmaatregelen en hulp bij het uitbreken van een epidemie. Ter voorkoming is dringend aan te bevelen:

- alleen voeren wanneer het werkelijk nodig is. Voeren wanneer het zacht weer is en tot ver in het voorjaar bevordert het gevaar van een epidemie.
- verschillende kleine voerplaatsen zijn beter dan één grote.
- alleen zodanig voergerei gebruiken, dat het bevuilen van het voer door uitwerpselen van de vogels zoveel mogelijk voorkomt. Aan te bevelen is dát voergerei, waarbij het voer naar behoefte te voorschijn komt en waar steeds slechts een paar vogels tegelijk bij kunnen komen. Verder vetbollen en ander hangend voergerei.

Ontdekken we de eerste zieke vogels op onze voerplaatsen, dan helpt alleen, het direct instellen van voeding met strooivoedsel, opdat verdere besmettingen voorkomen kunnen worden. Men moet het voergerei tenminste met zeep of beter nog met een desinfecterend middel afwassen en een paar dagen wachten voor opnieuw met voeren wordt begonnen. Onze vrienden verhongeren hier niet door, zoals vele vogelliefhebbers bij het lezen van deze aanbeveling misschien zullen denken. Gezonde vogels kunnen zich namelijk ook zonder onze hulp een tijdlang redden, zieke moeten toch sterven. Daarmee zijn verdere bronnen van gevaren uitgeschakeld. Ook op de winterse voerplank geldt onomstotelijk de natuurwet, dat de dood van een individu ondergeschikt is aan het voortbestaan van de soort, en de voorwaarde voor het blijven bestaan van de levensgemeenschappen in de natuur kan betekenen.

- Dr. E. Bezzel, Staatliche Vogelschutzwarte, Gsteigstrasse 43, 81-Garmisch Partenkirchen, Deutsche Bundesrepublik. (vertaling mevr. J. G. Kinstra-Sinnema).

Enkele interessante tips voor wat betreft wintervoeding treffen wij aan in het Driemaandelijks mededelingenblad van het Coördinatie Comité Bescherming Trekvogels van oktober/november/december 1974, pag. 9-11.